

вчинених діянь. Тобто акт про індивідуальну амністію повністю змінює уявлення щодо правової природи амністії.

Вважаємо, що у випадку з індивідуальною амністією, слід вести мову про реабілітацію чи помилування окремих осіб, які суттєво відрізняються між собою за правовою природою та наслідками, або внести зміни до Закону про амністію 2011 року та Кримінального кодексу України відносно амністії та помилування.

ПОЛЯНСЬКИЙ Є. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Проблематика кримінальної політики України стає все більш актуальною та привертає увагу все більшої кількості науковців та практиків в сфері юриспруденції. Суспільно-політичні реалії нашої держави, на жаль, вилвокли погляд представників влади та соціуму від криміногенної ситуації, що підтверджується невтішною (чи навіть жахаючою) динамікою злочинності. Вся увага приділяється проблемам корупції та державної безпеки, які, безумовно, є актуальними, і це відповідає викликам сьогодення. Втім ігнорування проблем насильницької злочинності безпосередньо ставить під загрозу життя, фізичне та психічне здоров'я, добробут кожного члена суспільства. По-перше, загрозливою є кількість вогнепальної зброї, що перебуває в незаконному володінні. По-друге, подальше погіршення рівня життя створює об'єктивні передумови зростання рівня злочинності. По-третє, ефективність роботи правоохоронних органів залишається незадовільною. Як результат стали звичними численні розбійні напади, які часто закінчуються загибеллю жертви в результаті застосування холодної чи вогнепальної зброї. І що найгірше — повідомлення про такі події вже не жахають суспільство, на дані факти не звертають уваги — ні пересічні громадяни, ні посадові особи правоохоронних органів, ні громадські та політичні діячі. Рятування по-топаючих стало їхньою власною справою: в українців залишився вибір чи бути максимально обережними і уникати «вуличних» ризиків, або вивчати бойові прийоми щоб бути в змозі відбити напад, чи ж законним або незаконним шляхом набувати зброю (чи робити все перелічене разом). Безумовно, такий стан речей потребує ефективних, швидких рішень, оскільки зволікання коштуватиме численних людських життів.

Реформування системи МВС, нажаль, ще не принесло плодів в сфері підвищення ефективності слідства. Адже саме високий рівень розкриття злочинів є фактором, який максимально стримує осіб від кримінально-протиправної поведінки. Якщо ж імовірність притягнення до відповідальності мінімальна, то ефективність кримінально-правових санкцій зводиться нанівець.

Забезпечення ефективності слідства та діяльності кримінальної поліції потребуватиме часу та значних видатків. Отже, необхідно використовувати усі наявні можливості, зокрема кримінально-правові інструменти. Тому необхідним видається корегування самої кримінально-правової політики, чи краще сказати — її формулювання, адже наразі як система вона відсутня.

Згадаємо нещодавнє минуле. В 2007 році в Кримінальний кодекс України внесені численні зміни з метою його «гуманізації». Дале поняття ще довго зустрічалося на сторінках наукових праць, в промовах вчених та політичних діячів. Згодом воно втратило актуальність, а на даний час тези про будь-яку гуманізацію взагалі здатні викликати лише усмішку. Натомість, в частині антикорупційного кримінального законодавства відповідальність було суттєво посилено. Втім наразі мова йде про охорону найголовнішої суспільної цінності — людського життя та прав людини. І задачею української правничої науки є запропонувати ефективних механізмів для досягнення цієї мети.

Парадигма українського кримінального права зруйнована: посилення відповідальності за корупційні злочини порушило баланс, який раніше знаходив своє відображення в конструкції «сталий розвиток кримінального законодавства». Політики продовжують виступати з популістськими ініціативами на кшталт встановлення безальтернативного довічного позбавлення волі у вигляді санкції за отримання неправомірної винагороди. Але якщо йти цим шляхом, то логічним видається посилення каральності інших небезпечних злочинів — вбивства, звалтування, розбійного нападу тощо. Іншого шляху немає, адже дисбаланс в ступені кримінально-правової охорони важливіших суспільних відносин неприпустимий. Чи Конституція України більше не визнає життя та здоров'я людини найвищими цінностями? Чи це положення вже втратило сенс в сучасних суспільно-політичних умовах українського буття? Отже мова знову піде про суттєве посилення репресивності кримінального права. В цьому контексті згадується старий і дуже відомий вислів: «суворість законів Російської Імперії повністю компенсується необов'язковістю їхнього виконання». Нажаль, цей юридичний афоризм повністю підходить під сучасні вітчизняні реалії, адже яка різниця чи буде передбачено довічне позбавлення волі для хабарників з вищих ешелонів влади, якщо вони де-факто залишаються поза досяжністю кримінального закону? В цілому завданням народних депутатів є прийняття законів в інтересах держави та суспільства, але не розроблення

власних амбітних законопроектів — це справа науковців найвищої кваліфікації, інакше реалізація принципів криміналізації залишатиметься лише на папері (що часто має місце). І низька якість законодавства, прийнятого Верховною Радою в останні роки, повністю підтверджує цю тезу.

Відхід від парадигми «сталого розвитку» в українському кримінальному праві вимагає пошук нового курсу, результатом якого має стати проект повністю оновленого кримінального кодексу, який би відповідав викликам сьогодення. Діючий кримінальний кодекс відображає законодавство перехідного періоду, від самого початку він не запропонував суспільству необхідних рішень, потреба в яких з роками лише посилилася. Відпрацювання проекту нового кримінального кодексу необхідно розпочинати з вирішення декількох основних питань, які, власне, визначатимуть кримінально-правову політику в майбутньому: що, в якому ступені та за допомогою яких засобів ми охоронятимемо. Іншою мовою треба переглянути ієрархію охоронюваних суспільних відносин, відмовитися від проявів невинуватості криміналізації, вло-сконалити існуючі та впровадити нові механізми кримінально-правової протидії злочинності, виважено визначити розміри кримінально-правових санкцій в прив'язці до характеристик суспільної небезпеки діянь.

Зрозумілим є те, що іноземний досвід може і має використовуватися в процесі реформування українського права. Втім це потребує обачності та обережності. В теорії досить відомим є таке поняття як «правовий трансплантант», або ж метод правової трансплантації. Позитивний ефект матиме місце лише коли запозичується частина іноземного права, якої немає аналога, чи право в цілому, і ефективно таке лише у відношенні відсталих та нерозвинутих правових систем. Інша річ, коли запозичується ідея. Вона має бути адаптована до правових реалій вітчизняного права, а не навпаки. На разі «реформатори» намагаються або впроваджувати неадаптовані форми чи інститути, або взагалі змішувати правову доктрину під їхні повації. Шлях цей хибний: правова система є цілим, а повації — часткою. Зрозуміло що і яким чином має пристосовуватися в такий ситуації.

Характерним прикладом «насильницької трансплантації» стало впровадження в кримінально-процесуальне законодавство, а через нього — і в кримінальне, категорії кримінального проступку. На той момент часу українське право до цього готовим не було, і зараз ситуація залишається незмінною. Законодавчі повації були запроваджені без належної підготовки, без достатнього обговорення проблематики в широких наукових колах: фактично українська юриспруденція була поставлена перед фактом. Та і взагалі складається враження, що крім Інституту законодавства Верховної Ради України та профільних Комітетів ВР України більше не існує авторитетних установ, до думки яких законодавець має прислухатися. І апеляції щодо необхідності

приведення законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу не можуть прийматися: задача українських правників алаптувати своє законодавство, а не впроваджувати в нього категорії і інститути, які вступають у внутрішній конфлікт з правовою доктриною.

Українським правникам мабуть слід гармонізувати свої погляди стосовно характеристик небезпеки певних видів злочинної поведінки та раціоналізувати законодавство таким чином, щоб максимально забезпечити охорону найголовніших суспільних цінностей: життя, здоров'я особи та її невід'ємних прав. Необхідним видається і суворе забезпечення максимальної диференціації кримінальної відповідальності з метою довічної ізоляції від суспільства найнебезпечніших кримінальних елементів та забезпечення виправлення та ресоціалізації інших категорій засуджених.

КОЗАЧЕНКО О. В.

Миколаївський інститут права Національного університету
«Одеська юридична академія», завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

СТАДІЇ ТА ЕТАПИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальну відповідальність слід розглядати як сукупність кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу, що застосовуються на підставі закону державою з метою забезпечення виконання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обов'язку перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод. Така дефініція кримінальної відповідальності приводить до висновку про стадійність її реалізації.

Перша стадія — *виникнення кримінальної відповідальності* пов'язується з моментом вчинення деліктоздатною особою кримінального правопорушення (закінчене правопорушення) або вчиненням діянь, які визначені законом як такі, що мають ознаки приготування або замаху на вчинення кримінального правопорушення (незакінчене правопорушення), за умови, що для такої ситуації не передбачаються спеціальні обмеження щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 14 КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності, а тому вчинення відповідних дій не створює умови для виникнення кримінальної відповідальності. Вчинення кримінального правопорушення розглядається як момент виникнення кримінальної відповідальності на підставі того, що саме з цього моменту виникає об'єктивний обов'язок